

कुल प्रश्नों की संख्या : 42

Total No. of Questions: 42

कुल पृष्ठों की संख्या : 08

Total No. of Pages: 08

हाई स्कूल परीक्षा, दिसम्बर – 2017

209

विषय : संस्कृतम्

Subject: SANSKRIT

समय : 03 घण्टे

Time: 03 Hours

पूर्णांक : 100

Maximum Marks: 100

निर्देशः

- (1) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्यः सन्ति ।
(2) प्रश्नानाम् समुखे अङ्गाः दत्ताः ।

प्र.1 कृष्णः कं जघान? (1)

- (क) महिषासुरम्
(ख) मारीचम्
(ग) कंसम्
(घ) घटोत्कचम्

प्र.2 ‘आर्यभटीयम्’ इति ग्रन्थस्य लेखकः कः? (1)

- (क) आर्यभटः
(ख) वेदव्यासः
(ग) भास्कराचार्यः
(घ) कालिदासः

प्र.3 “मातुराज्ञा गरीयसी” इति पाठे कस्याः आज्ञा गरीयसी? (1)

- (क) भगिन्याः
(ख) मातुः
(ग) सर्वस्याः
(घ) सीतायाः

- प्र.4 स्नानम् कदा करणीयम्? (1)
(क) प्रातः
(ख) सांयः
(ग) मदयान्हे
(घ) रात्रौ
- प्र.5 'गीतामृतम्' इति पाठे अहिंसा कीदृशः तपः अस्ति? (1)
(क) वाड.मयम्
(ख) मानसम्
(ग) वेदमयम्
(घ) शारीरम्
- प्र.6 "स्वस्ति पन्थामनुचरेम" इति पाठे भ्राता कं प्रति द्वेषं न कुर्यात्? (1)
(क) पितरम्
(ख) मातरम्
(ग) भ्रातरम्
(घ) मित्रम्
- प्र.7 'एकस्य' इति पदे का विभक्तिः? (1)
(क) द्वितीया
(ख) षष्ठी
(ग) प्रथमा
(घ) तृतीया
- प्र.8 'बाला' इति पदे प्रत्ययः अस्ति – (1)
(क) आप्
(ख) जाप्
(ग) ज्ञाप्
(घ) टाप्

- प्र.9 अधोलिखितेषु अव्ययम् अस्ति – (1)
 (क) कदा
 (ख) कथा
 (ग) क्रीड़ा
 (घ) कृपा
- प्र.10 अधोलिखितेषु उपसर्गः नास्ति – (1)
 (क) परा
 (ख) प्रति
 (ग) प्र
 (घ) पच्
- प्र.11 “सत्यभिहितं भवता । तदन्यत्र गम्यताम्” इति कथनं कः कं प्रति कथयति? (2)
- प्र.12 अधोलिखित पद्यस्य अन्वये रिक्त स्थानानि पूर्यत – (2)
- क्षमाशस्त्रं करे यस्य दुर्जनः किं करिष्यति ।
 अतृणे पतितो वह्निः स्वयमेवोपशाम्यति ॥
- अन्वयः – यस्य करे .....शस्त्रं दुर्जन किं .....अतृणे .....वह्निः.....उपशाम्यति ।
- प्र.13 “तेजसां हि न वयः समीक्ष्यते” पाठोऽयम् कस्मात् ग्रन्थात् संकलितः? कश्च तस्य लेखकः? (2)
- प्र.14 अशुद्ध कथनं चीनुत – (2)
 (क) शंकराचार्यस्य जन्म केरलप्रदेशे अभवत् ।
 (ख) शंकराचार्यः लौकिकः आसीत् ।
 (ग) संसारे शंकराचार्यस्य मनः नारमत ।
 (घ) मकरः शंकराचार्यस्य मातुः पाद गृहीतवान् ।
- प्र.15 कोष्ठकात् समुचितं पदं विचिप्य रिक्त स्थान पूर्ति कुरुत – (2)
 (क) सः भिक्षुकः .....बलिं दातुम् इच्छति । (मम / तव)
 (ख) प्रथमं त्वं प्रणाम प्रकारं .....(दर्शय / पश्य)

- प्र.16 अधोलिखित रिक्त स्थानानि पूरयित्वा श्लोक निर्माणं कुरुत – (2)
मानं ..... प्रियोभवति, ...हित्वा न शोचति ।
.....हित्वाऽर्थवान् भवति, लोभं हित्वा .....भवेत् ॥
- प्र.17 गर्दभः किं किं करोति इति वाक्य – द्वये लिखत | (2)
- प्र.18 कवि—बाणभट्टकृत द्वयोः गद्यरचनायोः नाम्नी लिखत | (2)
- प्र.19 अधोलिखित वर्णानां समुचित – (उच्चारण स्थानं चित्वा लिखत) (2)
(क) य – (तालु / कष्ठ)
(ख) स – (दन्ताः / मूर्धा)
- प्र.20 निम्नलिखितेषु द्वयोः पदयोः सन्धि – (विच्छेदं कृत्वा सन्धिनाम लिखत) (2)
(i) हिमालयः
(ii) रमेशः
(iii) इत्यादि
- प्र.21 अधोलिखित शब्देषु द्वयोः शब्दयोः रूपाणि निर्देशानुसारं त्रिषु वचनेषु लिखत – (2)
(क) राम – षष्ठी विभक्तिः
(ख) रमा – तृतीय विभक्तिः
(ग) फल – पञ्चमी विभक्तिः
(घ) हरि – द्वितीया विभक्तिः
- प्र.22 अधोलिखित पदस्य विभक्तिं वचनं च लिखत – (2)
‘मया’ अथवा “त्वयि”
- प्र.23 अधोलिखितेषु पदद्वयस्य प्रकृति – (2)
प्रत्ययं च पृथक् कुरुत –
(क) वदितुम्
(ख) आगत्य
(ग) गतवान्
(घ) हसन्

प्र.24 अधोलिखितेषु धातुं प्रत्ययं च संयोज्य द्वयोः पदयोः निर्माण कुरुत – (2)

- (क) धर्म + ठक्
- (ख) लघु + त्व
- (ग) सर्व + त्रल्
- (घ) बुद्धिमत + तरप

प्र.25 निम्नलिखित धातुषु द्वयोः धातु रूपाणि निर्देशानुसारं लिखत – (2)

- (क) पठ् धातुः – लृट्लकारः मध्यम पुरुषः
- (ख) गम् धातुः – लट्लकारः प्रथम पुरुषः
- (ग) वद् धातुः – लड्लकारः, उत्तमपुरुषः

प्र.26 अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठकात उचितधातुपदैः रिक्त स्थानानि पूरयत् – (2)

- (क) छात्राः विद्यालयं .....(गच्छति / गच्छन्ति)
- (ख) भवान् सदैव सत्यं ..... (वदतु / वदानि)

प्र.27 अधोलिखितेषु पदेषु द्वयोः पदयोः विग्रहं कृत्वा समासनामानि लिखत – (2)

- (क) हरिहरौ
- (ख) पीताम्बरः
- (ग) पञ्चवटी
- (घ) कृष्णसर्पः

प्र.28 समासाधारितं युग्ममेलनं कुरुत – (2)

(अ)	(ब)
(क) दीनदानम्	(i) द्विगुसमासः
(ख) चन्द्रशेखरः	(ii) द्वन्द्वसमासः
(ग) रामलक्ष्मणौ	(iii) तत्पुरुषसमासः
(घ) त्रिभुवनम्	(iv) बहुब्रीहिसमासः

प्र.29 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानामुत्तराणि लिखत – (संस्कृत भाषायां) / भास्कराचार्यस्य सर्व प्रसिद्धा कृति रस्ति – ‘सिद्धान्तशिरोमणीः। अस्या चत्वारः भागाः सान्ति – लीलावती, बीजगणितं, ग्रहगणितं गोलाध्यायश्च। लीलावती बीजगणितच गणित सम्बद्धे पुस्तके स्तः। ग्रहगणितं गोलाध्यायश्च ज्योतिषसम्बद्धे।

(3)

- (क) भास्कराचार्यस्य सर्वप्रसिद्धा कृतिः का?
- (ख) तस्याः कति भागाः सन्ति?
- (ग) गणित सम्बद्धे के पुस्तके स्तः?

प्र.30 अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत – (संस्कृत भाषायाम्) (3)

सत्येन रक्षयते धर्मो, विद्या योगेन रक्षयते।

मृजया रक्षयते रूपं, कुलं वृत्तेन रक्षयते॥

- (क) धर्मः केन रक्षयते?
- (ख) कुलं केन रक्षयते?
- (ग) योगेन का रक्षयते?

प्र.31 अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत – (संस्कृत भाषायाम्) (3)

पिता – पुत्र, त्वया किम् अधीतम्? कर्मिन् शास्त्रे वैशिष्ट्यं प्राप्तम्?

पुत्रः – वेदस्य षड् अंगानि अधीत्य साहित्यशास्त्रे आचार्य कौटिल्यस्य अर्थशास्त्रे च परिश्रमः कृतः।

इदानीं राज्याश्रयं प्राप्तुं कामये।

- (क) वेदस्य कति अंगानि?
- (ख) अर्थशास्त्र कस्य कृतिः?
- (ग) इदानीं किं प्राप्तुं कामये?

प्र.32 अधोलिखितेषु प्रश्नेषु त्रयाणां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायाम् एक पदेन लिखत – (3)

- (क) परिवारे जनाः कीहशीं वाणीं वदन्तु?
- (ख) भीहशानि कुसुमानि चित्तमाकर्ष यन्ति?
- (ग) केषामुपदेष्टारः विरलाः भवन्ति?
- (घ) त्रिविकृमसेनः कीहशः नृपः आसीत्?
- (ङ) ‘लोकमान्य’ इति कः विरव्यातः अमवत्?

- प्र.33 रेखांकित पदम् आधृत्य प्रश्ननिर्माणम् कुरुत – (3)
 (क) भोजनं वन्धुभिः सत कुर्यात् ।
 (ख) दशरथस्य राजधानी अयोध्या आसीतः ।
 (ग) त्रिविकृमसेनः खड्गम् आदाय शमशानं प्राप्तः ।
- प्र.34 महाभास्तय रचनाकारः कः? इदम् काव्यं कति पर्वषु विभक्तम् अस्ति? (3)
 अस्मिन् काव्ये कति श्लोकाः सन्ति?
- प्र.35 सम्यक् सन्धिः मेलनं कुरुत – (3)
 (क) तत् + लयः = मनोहरः
 (ख) तत् + लीनः = तल्लयः
 (ग) मनः + हरः = तल्लीनः
- प्र.36 शुद्धवाक्यानां समक्षं ‘आम्’ अशुद्ध – (वाक्यानां समक्षं ‘न’ इति लिखत) (3)
 (क) सम्प्रदान कारके पञ्चमी विभक्तिः भवति ।
 (ख) “सह” योगे तृतीया विभक्तिः भवति ।
 (ग) “प्रति” योगे द्वितीया विभक्तिः भवति ।
- प्र.37 अधोलिखितेषु कस्यचित् एकस्य चरित्र चित्रणं पञ्चवाक्येषु कुरुत – (5)
 (i) शक्रः
 (ii) लवः
 (iii) घटोत्कचः
- प्र.38 अधोलिखित कथासु एकस्याः सारं पञ्चवाक्येषु लिखत – (5)
 (i) प्रेरणा
 (ii) त्याज्यं न धैर्यम्
 (iii) अनागतं यः कुरुते स शोभते
- प्र.39 मन्जूषातः पदानि विचित्य “जलस्य महत्वम्” विषये पञ्चवाक्येषु एकम् अनुच्छेदं लिखत । (5)
 जलम्, क्षेत्राणाम् विना जीवने, स्नानाय, महत्वपूर्णम् कर्तुः, क्षालनाय, दूषितेन, जायन्ते, भोजनस्य, अस्माभिः
- प्र.40 दीपमालिकावसरे ज्येष्ठ भगिन्यै शुभकामना पत्रम् लिखत । (5)

अथवा

जन्मदिवसोपलक्ष्ये मिचाय वर्धापनं पत्रम् लिखत् –

प्र.41 अधोलिखितं अपठितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायाम् लिखतः सर्वेषु धनेषु विद्याधनम् एव उत्तमं धनं मन्यते। विद्यया एव जनाः जानन्ति यत् किं कर्तव्यम् किं च अकर्तव्यम्। अनया एव ज्ञायते यत् किम् उचितम् अस्ति किं च अनुचितम्। विद्याधनेन एव वयं जानीमः यत् कः सन्मार्ग अस्ति कः च कुमार्गः। विद्यया एव मनुष्यः संसारे सम्मानं प्राप्नोति। विद्याधनाय वारं वारं नमः।

(5)

- (क) गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत ।
- (ख) किं धनम् उत्तमं मन्यते?
- (ग) विद्यया जनाः किं जानन्ति?
- (घ) कया मनुष्यः सम्मानं प्राप्नोति?
- (ङ) कस्मै वारं वारं नमः?

प्र.42 प्रदत्त चित्रम् अवलम्ब्य पञ्चवाक्यानि रचयत —

(5)

